

УДК 378.147:331

DOI: 10.15587/2519-4984.2023.293617

ЗНАЧЕННЯ КАЛІГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ДЛЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У КОНТЕКСТІ ХУДОЖНЬО-ГРАФІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Т. А. Агеєнко, К. Г. Корсікова, С. І. Нікуленко

The article examines the problems of calligraphy training in the context of artistic and graphic competence during the training of future teachers. The main problems related to the insufficient preparation of the teacher for the formation of artistic and graphic skills are identified, namely the absence or a small number of hours, devoted to the study of such educational components as «Calligraphy», «Drawing», «Art graphics», lack of explanatory work from the scientific and pedagogical staff of higher education institutions about the importance of artistic and graphic skills. A characterization of the components of the artistic and graphic training of future teachers was carried out, in which the mastering of calligraphy skills by students was identified as a key aspect. The components of calligraphy training are characterized, including mastering the basics of fonts, developing the muscles of the arm and hand, learning the correct posture of the arm and body, using various materials for writing, training hand motility, learning the elements of calligraphy, creating and analyzing calligraphy samples.

The article examines the font as the basic unit of calligraphy and font composition as the art of creating harmonious and aesthetically balanced layouts using different fonts. The main methodical components of the study of fonts are outlined and some methodical techniques are proposed for teaching future teachers the basics of creating a font composition. As a result, the value of calligraphy training of future teachers for their professional activities was determined, in particular, improving the quality of teaching writing for 1st grade students, ensuring the writing culture of students, developing and supporting the speaking skills of education seekers, ensuring a creative approach, increasing the general aesthetic level of the personality of the future teacher, diversification of methods of working with students in classroom and extracurricular activities

Keywords: calligraphy, future teacher, teacher training, competence, artistic and graphic activity, font, composition

How to cite:

Ageyenko, T., Korsikova, K., Nikulenko, S. (2023). The significance of calligraphy training for the future teacher in the context of art and graphic competence. ScienceRise: Pedagogical Education, 5 (56), 29–33. doi: <http://doi.org/10.15587/2519-4984.2023.293617>

© The Author(s) 2023

This is an open access article under the Creative Commons CC BY license hydrate

1. Вступ

Національна освітня система України зазнає постійних трансформацій, системних оновлень та реформування. Головна мета цих змін полягає в підвищенні гарантованої якості та ефективності професійної підготовки, у встановленні тісного зв'язку з актуальними та перспективними вимогами суспільства. Мета також включає в себе підготовку конкурентоспроможних фахівців, здатних успішно реалізувати свій творчий потенціал у нових соціально-економічних умовах.

Важливим завданням для розв'язання поставленої мети, на нашу думку, є підвищення рівня художньо-графічних навичок майбутніх педагогів. Художньо-графічна компетентність вчителів вимагає систематизованого організаційно-методичного забезпечення освітнього напрямку, що відповідає міжнародним стандартам, таким як Work Programmer, Working Group B «Key Competences», «Key Competences for Life long learning: A European

Reference Framework – IMPLEMENTATION OF «EDUCATION AND TRAINING», а також рекомендаціям Європейської асоціації забезпечення якості вищої освіти, Національного агентства із внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти [1].

Як показує аналіз навчальних планів, більшість педагогічних спеціальностей або не мають зовсім таких освітніх компонентів, як «Каліграфія», «Креслення», «Художня графіка», або на них відведено занадто мало годин, або вони знаходяться у розділі вибіркового дисциплін, які, звичайно, не часто обирають здобувачі освіти. Окрім цього у педагогічних ЗВО не проводиться роз'яснювальної роботи щодо пропагування необхідності навичок художньо-графічної діяльності, тому студенти, як правило, не знають навіть такі дисципліни їм потрібні. Тому в сучасній підготовці учителя формуванню художньо-графічних навичок приділено занадто мало уваги.

2. Літературний огляд

Проблематика каліграфічної підготовки майбутнього вчителя знаходиться у дуже вузькому полі зору науковців і педагогів [2]. Лише окремі дослідження І. Кирей, М. Кучинського, В. Трунової, І. Цепової присвячено підготовці вчителів до навчання дітей каліграфічного письма [3]. Більшість досліджень присвячено проблемі готовності дітей до письма, впливу письма на психічне здоров'я учнів, формування навичок письма (М. Вашуленко, О. Вашуленко, О. Прищепа та ін.) [4]. У той час, важливість художньо-графічної, зокрема, каліграфічної, підготовки вчителя окреслена у вимогах Державного стандарту початкової загальної освіти та Державного стандарту базової загальної освіти. У працях іноземних дослідників значна увага зосереджена на викликах, що постають перед каліграфічною освітою у сучасних закладах освіти [5]. Проблему ціннісних орієнтацій навчання каліграфії майбутніх педагогів у епоху мультимедіа досліджують Г. В. Чжан та М. Ф. Пен [6]. Важливість та необхідність традиційного навчання каліграфії у початковій школі підкреслюється у наукових доробках Мінг Ку, Джемма М. Перей [7]. Відтак, постає питання дослідження значення каліграфічної підготовки майбутніх педагогів.

3. Мета та завдання дослідження

Мета статті – розкрити педагогічне значення та особливості каліграфічної підготовки майбутнього педагога.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

1. Схарактеризувати складові художньо-графічної підготовки майбутніх педагогів.
2. Проаналізувати особливості та компоненти каліграфічної підготовки майбутнього педагога як складової художньо-графічної компетентності.
3. Розглянути шрифт як основну одиницю каліграфії.

4. Матеріали і методи

У процесі дослідження використовувалися такі методи: теоретичний аналіз та узагальнення науково-педагогічних джерел з метою з'ясування проблематики, що потребує систематизації та пошуку варіантів вирішення; методи порівняльного аналізу, інтерпретації та узагальнення фактів.

5. Результати дослідження

Художньо-графічна підготовка майбутніх педагогів включає різноманітні складові, які спрямовані на розвиток їхніх художніх та графічних навичок. До основних компонентів цієї підготовки можна віднести:

1. Теоретичну основу. Оволодіння основами мистецтва, художньої теорії, кольорознавства, композиції та інших аспектів образотворчого мистецтва.
2. Художні техніки та матеріали. Набуття навичок у володінні різними художніми техніками та прийомами: графічними, живописними, аплікативними, скульптурними тощо; графічними вправами з використанням різних матеріалів: малювання олів-

цем, пензлем, тушшю-пером, кульковою і гелієвою ручками, фломастером, крейдою тощо [8].

3. Творчий розвиток. Сприяння розвитку творчого мислення та власної художньої ідентичності, підтримка творчого підходу до розв'язання завдань.

4. Інтеграція з іншими предметами. Врахування можливостей інтеграції художньо-графічних елементів у навчальний процес інших предметів.

5. Самовдосконалення. Заохочення до самостійного вивчення та розвитку художніх та графічних навичок у позакласній діяльності.

Ці складові допомагають створити повноцінну підготовку, яка сприяє розвитку та розкриттю творчого потенціалу майбутніх педагогів у галузі художньо-графічної компетентності.

Ключовим аспектом у формуванні художньо-графічної підготовки є освоєння каліграфічних умінь, що відіграє визначальну роль у підготовці майбутніх вчителів.

Термін «каліграфія» (грец. κάλλος – «гарне» та γράφῃ – «письмо») з'явився багато тисячоліть тому й існує дотепер переважно як мистецтво гарного, чіткого і розбірливого письма. Мистецтво каліграфії має багату історію, яка, до речі, може буди однією з тем виховних бесід з учнями ЗЗСО [9]. Дорослій публіці, зокрема здобувачам вищої освіти, можна запропонувати ознайомлення з каліграфією, як з видом сучасного мистецтва. Л. Зеліско визначає такі напрями, у яких розвивається сьогодні мистецтво і каліграфія, зокрема:

- абстрактна каліграфія, в якій композиції складаються з каліграфічних елементів;
- композиції, що представляють поєднання зображення та тексту;
- лінгвістична, який також можна відносити до прикладного мистецтва, бо йдеться про трансформацію відомих чи сучасних шрифтів, якими «прикрашають листівки, плакати для дому» [10].

Завдяки позитивному впливу на нейронні мережі мозку каліграфія є корисною для розвитку як дитини, так і дорослої людини, є ефективною арт-терапією для покращення когнітивних функцій мозку» [11].

Каліграфічна підготовка майбутнього вчителя є важливим елементом його професійної освіти. Цей аспект включає в себе вивчення мистецтва написання, розвиток гарної почерку та вміння використовувати різні види шрифтів. Програма каліграфічної підготовки може включати ознайомлення з різними стилізованими шрифтами, вправи з розвитку моторики руки, вдосконалення техніки використання письмових інструментів.

Метою каліграфічної підготовки є не лише навички красивого письма, але і вироблення вчителем вміння ефективно використовувати ці навички в навчальному процесі. Навчання каліграфії може сприяти розвитку у вчителя та його учнів вмінь та навичок, пов'язаних із свідомим та естетичним використанням письма в різних аспектах життя.

Під час каліграфічної підготовки майбутні вчителі можуть вивчати різні стилі письма, техніки оформлення тексту, а також вдосконалювати свої навички у використанні різних письмових інструмен-

тів. Це може включати в себе вправи з тушшю, пером, олівцями, маркерами та іншими матеріалами.

Представимо компоненти каліграфічної підготовки майбутнього вчителя у табл. 1.

Таблиця 1

Компоненти каліграфічної підготовки майбутнього вчителя

№ з\п	Компоненти каліграфічної підготовки	Характеристика компонентів
1.	Оволодіння основами шрифтів	Майбутній учитель повинен вивчити різні стилі та типи шрифтів, включаючи друкований, рукописний, курсив та інші. Оволодіння кожним з них може бути корисним під час навчання учнів, у класній та позакласній діяльності.
2.	Розвиток м'язів руки та кисті	Каліграфія вимагає деякого фізичного зусилля, тому важливо розвивати м'язи руки та кисті для забезпечення стабільності та точності письма.
3.	Вивчення правильної постави руки та тіла	Майбутній вчитель повинен навчатися правильній поставі руки та тіла під час письма для уникнення втоми та травм.
4.	Використання різноманітних матеріалів для письма	Ознайомлення з різними видами ручок, олівців, фломастерів та інших інструментів для письма, а також вибір правильного інструменту для конкретних завдань.
5.	Тренування моторики руки	Різноманітні вправи для розвитку моторики руки, координації та точності письма.
6.	Вивчення елементів каліграфії	Розбір основних елементів каліграфії, таких як лінії, криві, кола та зигзаги.
7.	Створення та аналіз зразків каліграфії	Вивчення та аналіз кращих зразків каліграфічних текстів для вдосконалення власних навичок.

У цілому, каліграфічна підготовка здобувачів вищої освіти спрямована на розвиток професійних навичок, які можуть бути використані при навчанні учнів навичкам письма та графічного мистецтва.

Поняття «каліграфія» та «шрифт» історично пов'язані між собою та взаємодіють. В. Мітченко визначає, шрифт (нім. *schrift*, від *schreiben* – писати) як графічне зображення літер і знаків, що складають єдину стильову і композиційну систему, набір символів певного розміру і зображення. У вузькому друкарському розумінні шрифт – це набір друкованих літер, призначених для набору тексту [12].

У здобувачів вищої освіти знайомство з каліграфічним мистецтвом розпочинається з усвідомлення поняття «шрифт» як графічною формою літер, характером їхнього малюнка та накресленням, яке утворює єдину композиційну та стилістичну систему. Художні шрифти, створені митцями, відрізняються гарнітурною, нахилом, насиченістю, шириною та розміром. Кожен з цих елементів сприяє створенню унікальної та виразної шрифтової композиції, яка є важливою складовою художнього виховання майбутніх педагогів.

Одним із найстаріших шрифтів є «Баскервіль», створений Джоном Баскервілем у середині XVIII століття, аналіз якого включає вивчення різних груп шрифтів. Зосереджуючись на особливостях «брускового» шрифту, виконуються вправи з його написання за допомогою туші, пера, гуаші та маркера [13]. Цікавим завданням є конструювання слів з паперової стрічки, використовуючи стрічки «серпантин» та «квілінг». Здобувачі вищої освіти повинні усвідомити, що вибір вдалого шрифту часто є ключем до успішного дизайну.

Корисно навчити студентів аналізувати сучасні колекції комп'ютерних шрифтів, зокрема *Rentafont*, що пропонує різноманіття варіантів, вклю-

чаючи «Дитячі», «Спортивні», «Апетитні», «Армійські», «Святкові», «Новорічні» та інші, це допоможе при виборі потрібного шрифту у разі потреби [14]. Проте, в сучасних умовах, не слід покладатися лише на можливість розумних машин. Бо крім графічних навичок, завдання зі шрифтом сприяють розвитку композиційних здібностей.

Для вивчення каліграфічного мистецтва велика роль відводиться усвідомленню поняття «шрифтова композиція». Однозначного тлумачення даного терміну немає. А.А. Терещенко та К.В. Чернявський називають «шрифтову композицію» «зображувально-шрифтовою композицією», акцентуючи увагу на гармонійне поєднання тексту з графічними об'єктами: малюнками, елементами орнаменту й декору тощо [15].

Шрифтова композиція – це мистецтво створення гармонійних та естетично збалансованих макетів за допомогою різних шрифтів [16]. Це включає в себе вибір, розташування та комбінування різних видів літер та символів для передачі певного повідомлення або створення певного настрою.

Шрифтова композиція як основна каліграфічного письма вимагає виокремлення таких складових при її вивченні:

1. Шрифти: вибір конкретних шрифтів грає важливу роль у визначенні стилю та настрою тексту.
2. Розмір та міжлітерний інтервал: відношення розмірів шрифтів та відстань між літерами впливає на зручність читання та загальний вигляд тексту.
3. Колір тексту: використання різних кольорів або кольорових комбінацій для підсилення визначених елементів тексту.
4. Налаштування вирівнювання та відступів: правильне розташування тексту на сторінці для забезпечення зручності читання та вигляду.

5. Підкреслення, курсив, жирність: використання різних стилів літер для надання певного акценту або виділення важливої інформації.

6. Лінійки та інші декоративні елементи: додавання декоративних елементів, таких як лінійки, рамки чи орнаменти, для створення вишуканого дизайну.

Шрифтова композиція використовується в дизайні книг, рекламних матеріалів, веб-сайтів та інших типах друкованих або електронних текстів для створення ефективного та привабливого візуального враження. Оскільки шрифти є основною одиницею каліграфії, то майбутні педагоги маю вчитися оволодівати навичками роботи зі шрифтами.

Виконання завдань із шрифтами відкриває здобувачам освіти можливості для закріплення знань у сфері кольорознавства.

Надзвичайно важливо приділяти увагу кольоровому вирішенню шрифтової композиції, враховуючи, що різні кольори сприймаються різним чином. Насамперед, очі сприймають теплі кольори та їхні відтінки (наприклад, червоний, помаранчевий), які асоціюються із радістю, урочистістю та енергією. За допомогою холодних і темних кольорів можна передати сумний, мрійливий або ліричний настрій. Це стає ефективним засобом виразного вираження емоцій та настрою через шрифтовий дизайн.

Працюючи над створенням поліхромної композиції, слід застерегти студентів від прагнення розмальовувати кожен літеру та окремі її частини різними кольорами. Ці прийоми потребують ретельного пошуку адекватного рішення, у протилежному випадку – це відволікатиме увагу від тексту.

Навчаючись оздоблювати букви, організовувати літери у слові, з урахуванням оптичного сприймання конфігурації окремих літер та їхньої «відкритість» чи «закритість», здобувачі набувають навичок грамотного розташування елементів шрифтової композиції. А обговорення недоліків допомагає уникненню помилок у подальшій роботі.

Подальше вивчення шрифтів відбувається під час практичних завдань з передачі «характеру» слова засобами його образного вирішення. Для досягнення цієї мети пропонується вибрати три слова з наведеного переліку: весна, музика, жах, ніч, солдат, бетон, слон, казка, колочка, дитинство, іграшка, цегла. Обрані слова слід буде використовувати для розробки асоціативно-образної шрифтової композиції.

Для підсумкової роботи рекомендується здобувачам вищої освіти створити унікальну шрифтову композицію, яку можна презентувати на виставці, де відбудеться перегляд та обговорення творчих робіт. У випадку дистанційного навчання такі звітні виставки можуть бути представлені у формі «віртуальних галерей», розміщених на веб-сайті закладу освіти.

Для оцінювання робіт використовуються критерії, які визначені Т. Малою, такі як: висока культура художнього виконання; дотепні смислові акценти; оригінальний композиційний задум. Ці критерії дозволяють визначити рівень якості та творчості в шрифтовій композиції, що є важливими аспектами оцінки підсумкової роботи [17].

Таким чином, значення каліграфічної підготовки майбутніх педагогів для їх професійної діяльнос-

ті та формування художньо-графічної компетентності наступне:

1. Підвищення якості викладання письма для учнів 1-го класу. Каліграфічні навички допомагають вчителям ефективно викладати письмо та надавати учням якісні зразки для наслідування.

2. Культура письма. Навички каліграфії вчать здобувачів вищої освіти культурі письма, вдосконалюючи їхній почерк і стимулюючи дотримання визначених стандартів.

3. Розвиток та підтримка мовленнєвих навичок. Каліграфічна підготовка сприяє розвитку мовленнєвих навичок здобувачів вищої освіти, сприяє правильному формулюванню та візуалізації ідей.

4. Забезпечення творчого підходу. Вчителі, які володіють каліграфічними навичками, можуть використовувати їх для творчого підходу до створення навчальних матеріалів та оформлення класних приміщень.

5. Підвищення естетичного рівня. Гарне оформлення матеріалів сприяє підвищенню естетичного рівня навчального процесу та може позитивно впливати на мотивацію учнів.

6. Урізноманітнення методів роботи з учнями у класній та позакласній діяльності. Знання каліграфії може допомагати вчителю впроваджувати різноманітні методи педагогічної роботи, такі як інтерактивні завдання з письма та мистецькі проекти.

Загалом, каліграфічна підготовка може впливати на якість педагогічної роботи, роблячи її більш ефективною та привабливою для учнів.

Перспективи подальших досліджень підготовки майбутнього вчителя з означеної проблематики вбачаємо у вивченні особливостей навчання каліграфії ліворуких школярів, запровадження інтегрованих методів при підготовці педагога.

6. Висновки

1) Схарактеризовано складові художньо-графічної підготовки учителів, зокрема, теоретичну основу, що містить основні знання мистецької галузі; художні техніки, володіння якими дає можливість майбутньому педагогу враховувати індивідуальні особливості кожної дитини; роботу з матеріалами схарактеризовано як різноманіття перспектив їх застосування; творчий розвиток як складову професійних умінь педагога; інтеграцію з іншими предметами, що допомагає поєднувати мистецтво із будь-яким навчальним предметом; самовдосконалення як постійний професійний шлях для зростання педагога.

2) Проаналізовано особливості та компоненти каліграфічної підготовки майбутнього педагога як складової художньо-графічної компетентності. Каліграфічна підготовка розглядається як елемент професійної освіти вчителя, метою якої є набуття навичок гарного та естетичного письма, вироблення вміння якісного використання цих навичок у навчальному процесі закладу освіти. Охарактеризовано компоненти каліграфічної підготовки майбутнього педагога: оволодіння основами шрифтів, розвиток м'язів руки та кисті, вивчення правильної постави руки та тіла, використання різноманітних матеріалів для письма,

тренування моторики руки, вивчення елементів каліграфії, створення та аналіз зразків каліграфії.

3) Розглянуто шрифт як основну одиницю каліграфії. Описано шрифтову композицію як мистецтво створення гармонійних та естетично збалансованих макетів за допомогою різних шрифтів та методик вивчення шрифтів майбутніми учителями. Зроблено висновок про значення каліграфічної підготовки для майбутніх педагогів.

Конфлікт інтересів

Автори декларують, що не мають конфлікту інтересів стосовно даного дослідження, в тому числі фінансового, особистісного характеру, авторства чи

іншого характеру, що міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження проводилось без фінансової підтримки.

Доступність даних

Рукопис не має пов'язаних даних.

Використання засобів штучного інтелекту

Автори підтверджують, що не використовували технології штучного інтелекту при створенні представленої роботи.

Література

- Gordon, J., Halasz, G., Krawczyk, M., Lener, T., Michel, A. et al. (2009). Key competences in Europe: opening doors for lifelong learner. Case Network Reports No. 87, 328.
- Берладин, О. А., Берладин, О. Б. (2012). Actualization of future teachers training to teach calligraphic writing in primary school for Ukrainian and English languages. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Розділ V. Інноваційно-інтегративний підхід у навчанні, 14, 142–146.
- Цєпова, І. В. (2015). Методи і прийоми навчання письма: історія і сучасність. Науковий огляд, 8 (18). 1–11. Available at: <http://oaji.net/articles/2015/797-1445617539.pdf>
- Прищепа, О. Ю. (2012). Навчання письма в 1 класі. Київ: Освіта, 192.
- Peng, M., Zhang, H. (2022). New Challenges and Countermeasures of Calligraphy Education in Colleges and Universities in the New Era. Creative Education, 13 (8), 2544–2552. doi: <https://doi.org/10.4236/ce.2022.138161>
- Zhang, H., Peng, M. (2022). On the Value Orientation of Calligraphy Education in Colleges and Universities in Multimedia Era. Creative Education, 13 (9), 2745–2753. doi: <https://doi.org/10.4236/ce.2022.139173>
- Qiu, M., Perey, G. M. (2021). Research on the necessity of teaching traditional calligraphy in primary schools. Frontiers in Educational Research, 4 (15). doi: <https://doi.org/10.25236/fer.2021.041502>
- Карпенко, Н.А. (2016). Психологія творчості. Львів: ЛьвДУВС, 155.
- Шпак, О. (2023). Сутність поняття «каліграфія»: теоретичний дискурс. Society and Science Interconnection: scientific collection proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. Portugal, 153, 177–182.
- Зеліско, Л. Каліграфія та мистецтво. Available at: <https://gallery101.com.ua/calligraphy-and-art/> Last accessed: 01.12.2023
- Чуприков, А. П., Гнатюк, Р. М., Чуприкова, М. А. (2011). Асиметрія мозку та ліворукість. Київ: КММ, 140.
- Мітченко, В. С. (2018). Каліграфія. Взаємовпливи шрифтів: теорія і практика; кирилиця і латиниця; історія і сучасність. Київ: Laurus, 288.
- Снарський, О. В. (1975). Шрифт в мистецтві художнього оформлення. Київ, 16.
- Колекції шрифтів Rentafont. Available at: https://rentafont.com.ua/font_collections Last accessed: 10.11.2023
- Терещенко, А. А., Чернявський, К. В. (2016). Вплив цифрового прогресу на класичну каліграфію. Зародження леттерінгу як засобу сучасного дизайну. Технології та дизайн, 2 (19), 1–7.
- Борисов, В. (2021) Шрифтова композиція як майданчик для графічних експериментів. Актуальні питання гуманітарних наук, 1 (37), 21–26. doi: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/37-1-4>
- Мала, Т. В. (2010). Головні вимоги до роботи над завданнями зі шрифтовими композиціями з дисципліни «Шрифт» майбутніх фахівців з графічного дизайну у ВНЗ. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки, 6 (193 (1)), 162–167.

Received date 17.08.2023

Accepted date 25.09.2023

Published date 30.09.2023

Тетяна Анатоліївна Агєєнко, старший викладач, кафедра культурологічних дисциплін та образотворчого мистецтва, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, пров. Руставелі, 7, м. Харків, Україна, 61001

Катерина Геннадіївна Корсікова*, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, пров. Руставелі, 7, м. Харків, Україна, 61001

Світлана Іванівна Нікуленко, кандидат мистецтвознавства, доцент, завідувач кафедри, кафедра культурологічних дисциплін та образотворчого мистецтва, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, пров. Руставелі, 7, м. Харків, Україна, 61001

*Corresponding author: Kateryna Korsikova, e-mail: ekaterina38@ukr.net